

ÚHEL POHLEDU

Na útěku před policií se v úterý v Ostravě dva mladíci vrhli do kalných vod řeky Odry a utonuli. Bylo jim osmnáct a šestnáct let. Přistihli je při krádeži barevných kovů.

Ta činnost vypovídá o jejich sociálním postavení ve společnosti. Obdobné způsoby obživy jsou užívány ne jinak než z nouze, kdy lidé vystavení sociální izolaci nedokáží či nemohou najít snadnější, legální a trvalejší zdroj příjmů. Je to dáno tím, že pocházejí ze znevýhodňujícího prostředí. To prostředí jim vnuklo nápad krást a předurčilo jejich tragický osud. Dostali se na šikmou plochu, která často končí za mřížemi. Mladíci se chtěli vězení vyhnout a dali se na panický útěk. Dopadli však hůře, ztratili všechno.

Stejně tak jako je prostředí sociálního vyloučení nepřipravilo k boji o pracovní místa a odsoudilo k obživě na pomezí legality, tak je taky nenaučilo spoustu "samozřejmých" dovedností, jako je plavání. Jedno jde ruku v ruce s druhým.

Dovednosti jsou ve společnosti nerovnoměrně distribuovány skrze jednotlivé společenské segmenty a tvoří určité shluky či balíčky. Většinou nejde o osamocenou praktiku, ale o celý provázaný systém. Když například neumím číst, nebudu moci efektivně pátrat po práci. Pamatuji si dodnes, jak jsem se při svých výzkumech v jednom českém ghettu ve středně velkém městě setkal s případem ženy, které bylo úřadem práce nabídnuto zaměstnání. Háček byl v tom, že měla pracovat v nedalekém městě, ve kterém se nevyznala. Do města sice v inkriminovaný den dorazila, ale neměla nejmenší tušení, kde sídlí její potenciální zaměstnavatel. Zeptat se kolemjdoucích se ostýchala. Vždyť každý na ni přeci vidí, že je Romka, a uhýbá pohledem. Celý den se pak zoufale potulovala ulicemi města a doufala, že náhoda či Bůh ji na místo dovede. Nestalo se tak.

Zaměstnanci úřadu práce si to vložili po svém: "Seženeme jim (míněno Romům) práci a oni se tam ani neobtěžují dojet." Mají ale pravdu?

Když jsem si vyslechl tento příběh a vytáhl svou automapu, abych ženě vyhledal onu adresu, byl jsem překvapen, jak obtížné to bylo jí i jejím příbuzným vysvětlit. Jak málo chápali souvislost mapy s prostorem města. Hledání v mapě není zdaleka tak samozřejmé, jak by se mohlo zdát. Je to činnost, které je třeba se od někoho naučit. A to platí i o plavání. Utonutí je častou příčinou smrti mezi romskými dětmi, které se nedaří uhlídat. Není ale pravda, že Romové nemají k plavání vlohy. Například u mlýnského rybníka v Ovčárech na Kutnohorsku patří plavání k jejich oblíbeným radovánkám.

Setkal jsem se ale také s vyprávěním, jak se před lety v jedné slovenské osadě utopila malá holčička, která si hrála s housaty. "Takový byl její osud," komentovali fatalisticky příbuzní ztrátu jednoho ze sedmi dětí. Mnoho dospělých se v osadách a ghettech se smíchem přiznává, že plavat neumějí. Jak si to vysvětlit?

Zpackaný život nemusí být to nejhorší

Dovednosti jako plavání si osvojujeme od útlého dětství jakoby mimochodem a brzy zapomeneme, jak jsme se je učili. Přesto nejsou něčím přirozeným. Naopak. Jsou předávány z rodičů na děti a některé další vzdělávacím systémem. Pokud si nějakou dovednost neosvojí jedinec včas, pak se za předmětnou neschopnost stydí a snaží se ji maskovat. Raději se potupě vyhne strategickou absencí na akcích, hrozících vyzrazením jeho nedostatečnosti. Snaží se tak zabránit nepříjemné stigmatizaci.

Neznalost ale nelze zakrýt vždy. Třeba tehdy, když jdete žádat o práci. Stigmatizující bariéra často brání sociálnímu vzestupu. Ostatně, přerod z neznalosti do stigmatizace je typický v souvislosti s českými Romy, kdy je vše přičítáno na vrub "mentalitě", a nikoli nerovnoměrné distribuci sociálních a jiných kompetencí. Ve svém důsledku přispívá takový výklad k tvorbě rasových stereotypů.

Příčinou úterní tragédie je reprodukce většinou nelegálních dovedností a také reprodukce neschopností. Ty způsobuje společenská exkluze, která zabraňuje osvojit si potřebné dovednosti pro život. Pokud neumíte plavat, utopíte se. A to doslovně i metaforicky. To vše je způsobeno rodinou, školou a okolím. Sociální vyloučení tedy nemusí končit jen zpackaným životem, ale hůře, může skončit předčasnou a tragickou smrtí.

O autorovi: MICHAL TOŠNER, kulturní antropolog, autor pracuje na Filozofické fakultě Západočeské univerzity v Plzni kulturní antropolog

Text byl uveřejněn v LIDOVÝCH NOVINÁCH 14.6.2007